

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד
ר'
משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

האשה
החשובה רודפת
צדקה וחסד
מרת
רודה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ד מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 1140

מסכת שקלים ז' - י"ג ♦ תרומות י', ח' - י"א, ב'

בס"ד, ט"ו ניסן תשפ"א

השבוע בגליון

- ♦ החפץ חיים - כך מנציחים נשמה
- ♦ מדוע אין בונים מצבה בתוך ימי השבעה?
- ♦ כמה שוקל השקל?
- ♦ נתינת צדקה בלילה

- ♦ הקמת מצבה על קבר צדיק
- ♦ תפקידה של המצבה
- ♦ מדוע הקים יעקב אבינו מצבה על קבר רחל?
- ♦ מצבה בלי קבר

בשורה לקוראי הגליון!
ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

ההפלגה הגדולה

ילד בן שמונה היה.

הוא ניצב על רציף הנמל, באותה תנוחה בה עתיד היה לעמוד כעבור שנים רבות לפני קהל רב ולהרצות את דבריו.

עיניו הפקחיות הביטו וחדרו דרך דפנות האוניות שנכנסו ובאו אל הנמל. הצפירות מחרישות האזניים, היו עבורו כמנגינה עריבה. צעקות הסבלים וגערות רבי החובלים, השתלבו באוזניו בהרמוניה מופלאה.

לא לחינם הגיע היום אל הנמל. זו תקופה ארוכה שהבחין בתופעה מוזרה המתרחשת בנמל: אוניות ענקיות פורקות את סחורתן בנמל, <<

תשובות רבות הקדישו הפוסקים לדורותיהם, כדי להתייחס לדברי רבן שמעון בן גמליאל האומר בגמרתנו, כי "אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהם - הן הן זכרונם". כלומר, אין לעשות מצבות על קברי צדיקים, מפני שזוכרים אותם על ידי דברי תורתם הנלמדים בבתי המדרשות. יש להדגיש כי ברור שאין כוונתו שלא יציינו את הקבר כלל, אלא יסמנוהו כדבעי, כמפורש בסוגייתנו, שיש לציין את מקום הקברים, כדי שלא ייטמאו בהם כהנים וטהרות, וכוונת דבריו היא, למצבה הנעשית לכבוד ולפאר (גשר החיים ח"א פרק כ"ח). זאת, כמבואר ברמב"ם (הל' אבל פ"ד הל' ד'), כי יש "ציון", באמצעותו מציינים את מקום הקבר, ויש "נפש", שהיא המצבה.

שאלות אחדות מתעוררות בעקבות דבריו, אך התמיהה העולה על כולנה היא, מדוע זה יגרע חלקם של קברי הצדיקים מיתר הקברים? הן אין לך פחיתות כבוד גדולה מזו!

תפקידה של המצבה: בטרם נעסוק בפירוש דבריו של רבן שמעון בן גמליאל, נפרט קמעא את חשיבותה של המצבה. הקמת המצבה על קבר הנפטר, מלבד שיש בכך כבוד גדול למת, כפי שכתב הרשב"א (שו"ת ח"א סי' שע"ה ד"ה תשובה הדין): "והמצבה שמעמידין על הקבר אין לך כבוד גדול יותר מזה למת", יש בה גם עניינים קדושים ונשגבים, מאחר שהמצבה גם משמשת "כעין כסא ומושב לשרות עליו האורות המקיפים על הנפש" (אריז"ל). משום כך, הורה החיד"א (שו"ת חיים שאל ח"א סי' ע"א אות ו') לבני משפחתו של תלמיד חכם שציווה את בני משפחתו שלא יבנו מצבה על קברו, לבל ישמעו לו, מפני שאילו בשעת כתיבת הצוואה היה מעלה בזכרונו את התיקון הגדול שיהא לנפשו מהקמת המצבה, הוא היה מצווה עליהם שיבנו מצבה קטנה, אך לא היה אוסר עליהם לבנות מצבה כלל.

ומכאן לדברי רבן שמעון בן גמליאל, אשר נפסקו להלכה (רמב"ם שם): "וצדיקים אין בונים להם נפש על קבורתיהם, דבריהם הם זכרונם". על שאלתנו המרכזית, כי פחיתות כבוד היא לצדיקים, עולה מדברי הכסף משנה (שם) התשובה, כי מטרת ה"נפש" - מצבה, היא, שיזכרו את המת

צעילוי נשמת

הר"ד **מאיר זוסוין** הי"ד

ב"ר יעקב יוסף ז"ל נלב"ע ט"ו בניסן תש"ג

תנצב"ה

הונצח ע"י חתנו ובתו הר"ד אריה דורה יעקבסון שיחיו

צעילוי נשמת

מרת **צפורה רנה נדל** ע"ה

ב"ר יוסף ז"ל נלב"ע כ' בניסן תשס"ח

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידינו בני המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ד **יוסף שפילברגר** ז"ל

ב"ר צבי ז"ל

נלב"ע ט"ז בניסן תשל"ח

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידינו הר"ר **שלמה ותוצה האזור** שיחיו - תל אביב

צעילוי נשמת

מרת **אביבה מובשובסקי** ע"ה

ב"ר שמואל וחנה אלקה ע"ה

נלב"ע י"ט בניסן תשע"ז

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

מרת **ביה מזוז** ע"ה

בת ר' יוסף ושרינה ז"ל

נלב"ע כ' בניסן תשס"א

תנצב"ה

הונצחה ע"י ילידה שיחיו

ויפקדו את קברו, ואילו תלמידי החכמים אינם זקוקים שיזכרום בפקידה על קברם, לפי שנזכרים במעשיהם הטובים ובדברי תורתם.

מדוע הקים יעקב אבינו מצבה על קבר רחל? עדיין הלכה זו טעונה ביאור, הן יעקב אבינו ע"ה הציב מצבה על קברה של רחל אמנו ע"ה (בראשית לה/כ): "ויצב יעקב מצבה על קברתה הוא מצבת קברת רחל עד היום". ובכן, כתבו האחרונים, כי כאשר המצבה אינה נעשית לכבוד הצדיק, אלא כדי שיזכר המקום לדורות הבאים, שיבואו להעתיך תפילה על עצמם, ודאי שאין מניעה בכך והדבר אף רצוי, ולפיכך הקים יעקב מצבה על קבר רחל כדי שבעתיד, כאשר בני ישראל יגלו מארצם, יעברו ליד קברה ויתפללו (ראה שו"ת דברי יציב יו"ד סי' רכ"ז, וע"ע פירות תאנה).

הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג סי' קנ"ד ויו"ד ח"ד סי' נ"ז) נוקט, כי אין כוונת רבן שמעון בן גמליאל לאסור על הקמת מצבה לצדיקים, אלא כוונת דבריו, כי אין חובה לעשות להם מצבה, בניגוד לקברי יתר האנשים, שחובה לעשות להם מצבה, לכבודם, שבכך יזכרום. עם זאת הוא מסיק, כי לאחר שכבר נהגו שנים רבות לעשות מצבות גם על קברות צדיקים, שוב אין הדבר בגדר רשות, אלא חובה לעשות כן לכבודם.

מצבה בלי קבר: לפני שנים רבות אירע מקרה טראגי. יהודי שהפליג בספינה מאירופה ליבשת אמריקה, החזיר את נשמתו לבוראה בעיצומה של ההפלגה, והספנים נאלצו להשליך את גופתו הימה, מפני שבתנאי ההפלגה בים אי אפשר היה לשמור את הגופה עד שיגיעו אל היבשה. כשמוע האב האומלל את הבשורה המרה, הוא ביקש להקים מצבת זיכרון לבנו בבית הקברות, בין יתר המצבות, והוא ביקש לברר אם נכון ויאה הוא עושה.

בעל שו"ת מלמד להועיל (ח"ב סי' קל"ט) השיב לו כי מעיקר הדין אין איסור בדבר, אך לדעתו ראוי שיפריש את סכום הכסף שיעד למצבה עבור מוסד תורני, וכך יעמוד זיכרון אמיתי לנפטר, כפי שלמדנו בגמרתנו שזיכרון התורה, המצוות והמעשים הטובים, הוא הזיכרון הטוב שבכולם (ועיי' שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ד סי' נ"ז אות ו-ח).

החפץ חיים - כך מנציחים נשמה: רבינו החפץ חיים זצ"ל (אהבת חסד פרק ט"ו בהערה) כותב על כך נלהבות: "יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן שיש יקרה ומפותחת בפיתוחי חותם באותיות מוזהבות וכדומה, ציורים ופרחים הרבה ויש שמוסיפים לזה נטיעות יפות וכדומה מתענוגי בני האדם ומפזרים על אלו העניינים ממון הרבה וחושבין שבזה עושים נחת רוח גדולה לנשמת הנפטר... ויותר טוב היה להם שישמו מצבה שאינה יקרה כל כך... והיה להם לקנות ש"ס וליתנו לבית המדרש ויכתבו עליו שהוא לזכר נשמת אבותיהם, או לעשות מזה גמ"ח קבוע לזכר נשמת אבותיהם ובזה היה מתעלה נפשם מאד למעלה... ומצוות שעושה הבן אחר מיתת אביו הוא כפרה לנפש אביו...".

מדוע אין בונים מצבה בתוך ימי השבעה? משעסקנו בנושא המצבה, נציין את שכתבו גדולי ישראל מדוע אין בונים מצבה בתוך ימי השבעה. בעל שבלי הלקט (הלי שמחות סי' כ"א) כתב, כי בתוך ימי השבעה נפש המת הולכת וחוזרת מקברו אל ביתו וחוזר חלילה. האריז"ל (בשער המצוות פר' ויחי) כותב, כי זו הסיבה לכך שמתאבלים על המת במשך שבעה ימים, בהם נפש הנפטר עדיין אינה עוזבת את הבית לחלוטין. יש הנוהגים להקים מצבה לאחר י"ב חודש, ואחד הטעמים לכך הוא (אליה רבה סי' רכ"ד ס"ק ח'), שכפי שהוזכר לעיל, המצבה נועדה לכך שלא ישתכח המת מן הלב, והרי המת אינו נשכח מן הלב אלא לאחר י"ב חודש.

כמה שוקל השקל?

דיני תורה רבים תלויים במשקל השקל של התורה, שבימי חכמים, במשנה ובגמרא, נקרא סלע [בימי חכמים כונה חצי הסלע בשם שקל]. משקלו של השקל הוא הקובע לפדיון הבן, ואף למחצית השקל עצמה יש ביטוי בזמן הזה, שהרי בני עדות המזרח נוהגים לתת "זכר למצית השקל" בערב פורים - כשווי מחצית השקל ההיסטורי [ולא כבני אשכנז שנותנים שלשה חצאי המטבע הנפוץ באותה עת]. גם שיעור חיוב כתובה, מאתיים זה, תלוי בשיעורו של השקל שממנו נגזרים שיעורי שאר המטבעות, וכן שיעור "פרוטה" תלוי בנידון זה, שכן, פרוטה היא 1/192 מדינר כסף (ראה רש"י קידושין ב/א ד"ה אלפא).

בנושא זה - שיעור משקלו של השקל - קיימת מחלוקת ראשונים גדולה בת אחת עשרה שיטות! (ראה כפתור ופרח פרק ט"ז, ויש שכתבו שחלקן זהות, ומספר השיטות מועט יותר, מידות ושיעורי תורה עמ' שכ"ג), בתוכן, שתי שיטות עיקריות: שיטת הגאונים ושיטת רש"י.

לדעת הגאונים (בה"ג הלכות קידושין, אוצר הגאונים קידושין עמודים 20-19, ועוד) והרי"ף (קידושין דף ו/א בדפי הרי"ף ובמסכתנו סוף פרק א'), זהה משקל דינר הכסף של חכמים ל"דינר זהב של ערביים", שהוא דינר זהב שהיה נפוץ בעולם הערבי במשך מאות בשנים מימי הגאונים עד סוף תקופת הראשונים, ומשקלו 4.25 גרם. מאחר שהסלע, הוא השקל של התורה, כלל ארבעה דינרים, הרי שמשקלו היה 17 גרם.

ובתום המשימה, בטרם שובן אל הים הגדול, מעמיסים עליהן סלעי-ענק, או-אז הן יוצאות לדרך.

במשך שנים הכיר את התופעה, אך יום אחד שאל את עצמו: לשם מה מטעינים את האוניות באבני-ענק, כלום חסרות אבנים ביעד שאליו מפליגות האוניות?

הוא פנה אל רב החובל פעמים אחדות, אך הלה פטרו בקוצר רוח. בסופו של יום עבודה נפנה אליו רב החובל והסביר: המסחר בין הארצות מבוסס על יבוא ועל יצוא. מייצאים סחורה ממדינה אחת ומייבאים אותה למדינה אחרת.

בצאת האוניה אל הים הגדול, עליה להיות טעונה ומלאה, כי אם תהא ריקנית תיטלטל בין גלי הים הגדול ופעמים לא תעמוד בגלים הגבוהים ובסערות ותשקע למצולות הים. לכן, ילד יקר, אותן מדינות שמייצאות ומייבאות, מעמיסות סחורה על אוניותיהן, אך מדינה זו, ענייה היא, אין לה מה לייצא, רק מייבאים אליה את מחסורה, אך היא אינה מייצרת מאומה, ומשכך אינה מייצאת. לא נותרה כל ברירה, אלא

משרת הדף
עם פניני השוקי חסד

ברכת גדולי ישראל

גומרים ש"ס ב-5 דקות ליום, זוכים בשפע גדול

והוא... ובודאי בלימוד המשניות כלול כל התורה כולה"
מרן שר התורה מרן ראש הישיבה הגר"ח קנייבסקי שליט"א הגר"ג אדלשטיין שליט"א

להתנסות חינם התקשר עכשיו: *3764

אולם רש"י (שמות כא/לב) כותב, כי השקל "משקלו ארבעה זהובים, שהם חצי אונקיה למשקל הישר של קולוניא"א". חישוב זה, על פי משקל האונקיה של קלן [היא קולוניא] שבגרמניה, מעלה מטבע במשקל 14.16 גרם. בשיטה זו נקט רש"י עצמו במקומות נוספים (ראה בכורות מט/ב), ורוב ראשוני אשכנז, החל מרבינו גרשום מאור הגולה (בכורות שם) עד סוף תקופת הראשונים (ראה בספר מידות ושיעורי תורה עמודים שפה-1).

מקורן של שתי שיטות אלו במסורות שונות. הגאונים קיבלו במסורת, כי השיעור הוא 17 גרם (וכך הבין הרמב"ן בשמות ל/ג), ואילו רש"י קיבל מרבתינו, כי השיעור הוא כ- 14 גרם (ראה תוס' ורא"ש בכורות שם).

שתי השיטות הללו הובאו במקומות רבים בדברי הראשונים, וביניהם בפירושו של הרמב"ן לתורה (שמות ל/ג). ברם, שנים מספר לאחר שסיים הרמב"ן את פירושו זה, עלה, כידוע, לארץ ישראל. במכתב ששיגר משם לבנו, כותב הרמב"ן, כי ברכו ה' שזכה ובא לעכו ומצא בה ביד זקני העיר מטבע שקל מקורי מתקופת סוף ימי בית המקדש השני, וטרח ושקל אותו אצל שולחנים והוברר כי הוא שוקל ממש כדעת רש"י (ממכתבו שנדפס בסוף פירושו לתורה).

מטבע כזה היה גם ביד האברבנאל (ראה בפירושו לתורה ריש כי תשא) וביד פוסקים נוספים (ראה במדות ושיעורי תורה עמודים שפח-ט), וכיום קיימים מאות כמוהו שנמצאו בחפירות שונות שהוטבעו על ידי היהודים בשנות המרד ברומאים שבשלהי ימי הבית השני. מטבעות אלה מצויינים בגבם במקל שקד עם הכיתוב - בכתב העברי הקדום - ירושלים הקדושה, כשבחזית המטבע מצוייר גביע ומעליו כתב ש"א או ש"ב או ש"ג או ש"ד, כלומר שנה א' ב' ג' ד' למרד ומעליהם נוסף כיתוב - בכתב העברי הנ"ל - "שקל ישראל". מעניין שהרמב"ן, המתאר כל זאת, כותב, שהכותים, הרגילים [עד היום ממש] בכתב העברי הנ"ל, קראו ופענחו את הכתוב בו: "שקל השקלים". ברם, פוסקים שעינו בכתוב על המטבע העירו כי זו טעות, וצריך לומר: "שקל ישראל", ושיערו, כי נפלה טעות סופר בדברי הרמב"ן. אולם תלמיד חכם בן זמננו שבחן אף הוא מטבעות אלה, סבור שטעות זו היא טעותם של הכותים, שכן בכתב הנ"ל קיים דמיון בין אותיות מסויימות, העלול להביא לידי כך שהמילה "ישראל" תקרא בטעות "השקלים". למסקנה זו הגיע, לאחר שטעות זו כמעט קרתה לו עצמו במטבעות שונים... (מידות ושיעורי תורה שם).

מפתיע, איפוא, לגלות, כי להלכה לא נתקבלה דעת רש"י, גם לאחר תגליתו של הרמב"ן, אף על ידי תלמידיו ותלמידיהם: הרשב"א, הר"ן הריב"ש ועוד, ואף להלכה נפסק כדעת הגאונים (ראה שו"ע חו"מ סי' פח סעיף א', וראה עוד אה"ע סי' כ"ז סעיף י' ויו"ד סי' רצ"ד סעיף ו' וסי' ש"ה סעיף א').

דבר זה מצריך ביאור, איך אפשר להכחיש את המציאות? התשב"ץ (ח"ג סי' רכ"ו) כבר עמד בתמיהה זו וכתב, שיתכן שהשקל שראה הרמב"ן הוא שקל עתיק, שכן כידוע בתקופה מסויימת בזמן בית שני הוסיפו שתות על המטבעות, וכאשר מוסיפים שישית על שיעור זה מגיעים במדוייק לשיעורם של הגאונים. אולם, כיום ידוע שמטבע זה הוא דווקא מטבע מאוחר, ואין אפשרות להשתמש ביישוב הנ"ל. הגאון רבי אריאל בוקוולד שליט"א מצא דרך ישוב אחרת. ידוע שערך מתכת במשקל מסויים עולה יותר כאשר היא מוטבעת כמטבע. אינו דומה שוויו של גוש כסף לשוויה של אותה כמות כאשר היא בצורת מטבעות. ההפרש בין גוש כסף לאותה כמות כשהיא יצוקה כמטבע, עמד על כחמישית או על כשישית (ראה ב"ק צ"ב/ז, א/א, ובראב"ד בשיטה שם).

נראה, אמר רבי אריאל שליט"א, שהגאונים ורש"י לא חלקו ביניהם כלל. ידוע ידעו הגאונים, שהשקל שקל באמת כ- 14.2 גרם, אולם הם הציבו שיעור המגיע לכ- 17 גרם משום שהם לא דברו על מטבע כלל, אלא הם אמרו, שמי שיטול פתיתי כסף [נסכא] במשקל 17 גרם, יהיה בידו ערך זהה לשקל של חז"ל - ששקל אמנם פחות, אבל בהיותו מטבע היה שווה יותר! (מידות ושיעורי תורה עמי ש"צ).

דף טו/א רב חנינא בר פפא הוה מפליג מצוה

נתינת צדקה בלילה

בספרו דברי תורה (מהדורה א' אות קי"ז) מקונן בעל מנחת אלעזר זצ"ל, על "אותם הקמצנים, אשר לא יחפצו לעשות צדקה, וכשיגיע להם עני בלילה אומרים שמחמירים מליתן צדקה בלילה...". היודעים הקמצנים הללו את אשר הם דוברים? על מה מסתמכים הם, ומי אמר זאת? על כך, ועוד - במאמר שלפנינו.

בלילה "זמן דין גמור": העובדה הבאה ברורה לחלוטין. החיד"א כותב בספרו ברכי יוסף (או"ח סי' רל"ה) את המשפט הבא: "בערבית זמן דין גמור, ולכן אז אינו זמן לתת צדקה. וכן כתבו גורי האר"י זצ"ל". כלומר, בשולחן ערוך (או"ח סי' צ"ב סעי' י', יו"ד סי' רמ"ט סעי' י"ד) נפסק כי טוב לתת צדקה לפני התפילה, שנאמר (תהלים יז/ט), "אני בצדק אחזה פניך", אך לפני תפילת ערבית האריז"ל לא נהג כן [אם כי ראוי לציין, שבשו"ע יו"ד שם נאמר, "לפני כל תפילה"]. הקמצנים נסמכים, איפוא, על דברי האריז"ל, אך מיד נברר, אם אכן זו כוונת האריז"ל.

להעמיס באבנים את האוניות השבות אל הים הגדול לאחר שהן פורקות את מטענן בנמל, כדי שיצלחו את המסע במרחבי הים.

חלפו עברו שנים.

ויגדל הילד ויהפוך למגיד מישירים של העיירה קריניק, וישא משלו ויאמר:

בימי ילדותי סיפר לי רב חובל מדוע מטעינים אבנים גדולות על אניות ריקניות.

מורי ורבותי. ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואם בגבורות שמונים שנה. עלינו לצלוח את החיים. בשעה שעמדו רגלינו למרגלות הר סיני הוטלה עלינו המשימה האלוהית, לקיים את מצוות התורה, חוקיה ואיסוריה, ולהגות בתורה הקדושה. כך עובר היהודי את החיים. מלא. גדוש. עמוס. "הרבה להם תורה ומצוות". נשמה גדולה זקוקה למטען רב, אם לא תוטען, תרחף ותעוף ללא כיוון ואל יעדה לא תגיע.

עתה, המשיך המגיד, נבין לאשורם את דברי חכמינו זכרונם לברכה, "כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ"; העול יוטל על האדם גם יוטל, שכן טבעו של עולם. ברם, יהודי המקבל על עצמו עול תורה, וממלא את עצמו בעול חיובי, אין צורך להטיל עליו את עול החיים, אין צורך להעמיסו באבנים ובסלעים...

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף יג/ב חמרתיה דרבי פנחס בן יאיר

האמנם חמור צדיק?

אין לחשוב, דרשו גדולי המעמיקים שבהיכלו של הגר"י הוטנר זצ"ל, שאתון זו 'צדיקה', אלא קדושתו של רבי פנחס התפשטה על כל נכסיו. אילו היתה אתונו נמכרת לאדם אחר, היתה שבה להיות חמור ככל החמורים.

לעילוי נשמת

מרת **חנה גיטל קסטנר** ע"ה

בת ר' יעקב חיים ז"ל

נלב' ע"ז בניסן תשס"ט

תנצב"ה

